

Afkopen van strafvervolgning

Het afkopen van strafrechtelijke vervolging is zo oud als de... vul zelf maar in. Zelfs in onze moderne tijd gebeurt het nog dagelijks, en dan gaat het niet om een boete voor te snel rijden. Een geldboete is ook straf, vindt het OM, maar het is natuurlijk pas een straf wanneer het pijn doet. Voor een multinational die miljoenen of zelfs miljarden omzet dient een straf in diezelfde orde van grootte te zijn.

Het afkopen van straf stamt uit de Middeleeuwen en heette toen 'zoenoffer'. Ook in die dagen was het zoenoffer niet voor het slachtoffer bedoeld maar voor de overheid. In feite was deze boete een deel van het inkomen van de schout en dat werkte nogal eens corruptie en willekeur in de hand. De Hoofdschout kan met de huidige Officier van Justitie vergeleken worden, alleen heeft die vandaag een Wetboek van Strafvordering ter beschikking en de schout deed dat

per geval naar eigen inzicht af. Het kon ook geen halszaken betreffen, maar bleef bij lichte enkelvoudige vergrijpen. De indruk bestaat ook dat de schout degene was die het vreemdgaan van getrouwde mannen opblies tot ernstig vergrijp dat een forse boete waardig was. Nog een opmerking: deze exercitie van de schout ging tot het moment dat de delinquent voor de Schepenkamer gebracht werd. Dan begon onherroepelijk het strafproces.

Benieuwd wat in de 18e eeuw de praktijk was? Laten we Bicker Raye aan 't woord laten.

Om te beginnen: in die 18e eeuw was het al zo dat ziekenhuizen en medici geen wonden mochten verzorgen zonder de schout eerst in te lichten. Wonden hadden de onverdeelde aandacht van de schout en zelfs de aard en grootte waren van belang. De dader kon zich voorbereiden dat hij als onderdeel van zijn straf een vergelijkbare wond toegebracht kreeg. Een beul die als onderdeel van de straf een snee over het gezicht van de dader zette, was niet bijzonder.

In 1735 werd een inbreker getrakteerd op een schot hagel in zijn achterwerk. Dat was zodanig aangekomen dat de man naar het Verbandhuis op het terrein van het Sint Pieters Gasthuis moest. De dienstdoende chirurgijn weigerde de man te helpen voordat de hoofdofficier ingelicht was. Toen werd de man geholpen en daarna naar de Boeyen overgebracht. De inbreker bleek namelijk een ratelwacht te zijn, zelf een overheidsdienaar die op moest letten dat boeventuig niet ongestoord z'n gang kon gaan. De man die zijn goederen verdedigde met een schrootgeweer kwam er in de 18e eeuw wel zonder kleerscheuren vanaf. Er waren wel grenzen! De jaloerse logementhouder die zijn

MENSELYK BEDRYF. 113

DE CHIRURGYN.

't Hert eist te zyn verbonden Van doodelyke wonden.

Zo eenig lid verbrooken zy,
De meester moet 'er haastig by,
Op dat het wys'lyk word geneezen:
Maar of de reukelooze ziel
In spies en zwaard van zonden viel,
Daar schynt geen zwaarigheid te weezen.

H

Je-

vrouw vermoorde omdat zij dubieuze extra service aan klanten gaf door met ze te slapen, legde in 1736 zelf het loodje toen hij op 16 juni geëxecuteerd werd. Maar dan nu dat 'afkopen'. In datzelfde jaar 1736 werd een lakenverver betrapt met een getrouwde bakkersvrouw in een logement op het Leidseplein. De man was zelf ook getrouwd en dat kon niet door de 18e-eeuwse beugel. Hoofdschout Backer liet de man aan vervolging ontkomen na het betalen van vier guldens.

Dat is een schappelijk bedrag, nietwaar? Maar het blijkt dat de hoofdofficier elke zaak bekeek op wat haalbaar was. Zo werd de heer Johan Ort, Heer van Nijenrode en Breukelen, op 1 november 1737 veroordeeld tot een boete van f20.000 nadat hij voor de zoveelste maal bij een hoertje betrap was.

- ◀ In de 18e eeuw waren wonden nog steeds bevoegdheid van de chirurgijn; ze hadden wel het consigne voor behandeling de Hoofdschout daarvan in kennis te stellen
- ◀◀ Rechtspraak in vroeger eeuwen; de schout pleit voor bestraffing van een delinquent In later eeuwen had de stad Amsterdam dit privilege van de landsheer 'gekocht' en was dit zaak van de Schepenkamer, op de afbeelding die in het nieuwe stadhuis

▲ Bordeelbezoek was niet zonder risico; de hoeren klikten gedwongen over rijke getrouwde bezoekers en kregen van de schout voor die informatie betaald

Nog zo'n rijkaard, Paulus Loot van Zandvoort en Schooten, dacht zich wel het een en ander te kunnen permitteren. Toen hij, aangeschoten en in een zeer jolige stemming, voor de deur van een hoertje aanklopte en die niet open wilde doen, dreigde hij geweld te gebruiken. Hij ging naar huis en vergezeld van drie knechten arriveerde hij voor de tweede keer voor de gesloten deur. Hij gaf zijn knechts opdracht de deur te forceren, waarop de bewoonster zoveel kabaal maakte dat de ratelwacht poolshoogte kwam nemen. Heer Loot en zijn drie knechts werden naar de kortegaard gebracht en de schout voorgeleid. Die wist van het riant jaarinkomen van Loot (f24.000) en dacht dat die wel f5000 boete kon betalen.

Nu waren de boetes meestal giswerk, vernomen door "horen zeggen". In dit geval was ook een boete van f10.000 genoemd.

Dat bleek nog eens toen eind 1741 de Heer van Valencijs (Valenciennes) overleed en twee voogden voor diens kinderen benoemd moesten worden. Het werden zijn onbehouden broer en de meer dan keurige Daniël Verlet. Omdat deze heren geen overeenstemming konden bereiken over de richting van de voogdij besloot Valencijs de brave Verlet in discredit te brengen door duizend zogenaamde annonces te laten drukken met de bedoeling die te verspreiden. Daarop stond o.a. dat Verlet zich presenteerde als leverancier van garen en beleefd verzocht dit te mogen leveren, een branche waarmee Verlet zich helemaal niet bezig hield en mogelijk een nadelige uitwerking op zijn klantenkring op de beurs zou hebben. De drukker, een vrouw, waarschuwde Verlet en die de Hoofdofficier. Die liet zijn knechten bij de drukkerij posten tot de bestelling afgehaald zou worden. Dat kwam Valencijs inderdaad doen maar incognito, in armoedige kleren. De schoutsknechten brachten Valencijs met de bestelling voor de Hoofdofficier. Daar ontkende Valencijs boze

opzet en deed alsof het een grap had moeten worden. Daar ging de Hoofdofficier niet in mee en splitste de zaak in een civiele en een strafrechtelijke zaak. Dat laatste voor het willens en wetens bezoedelen van de goed naam van een gerespecteerd koopman. Voor de eerste zaak mocht Verlet de strafmaat vaststellen, maar keurig als hij was, gaf hij aan dat vergiffenis vragen voldoende was. Dat deed Valencijn spontaan op zijn knieën en kon heengaan. Dat wil zeggen, hij moest nog even afrekenen met de Hoofdofficier voor het tweede vergrijp en ook al werd er deze keer geen bedrag genoemd, Bicker Raye wist wel zeker dat een rijk man als Valencijn een forse boete betaald zal hebben.

Bij het overlijden van lakenverver Frederik Christiaan Sobbe van het Gecroonde Laken op de Prinsengracht, werd gemompeld dat hij wel heel erg van Trijntje en Wijntje was geweest. Omdat hij getrouwd was, nam men aan dat hij dan ook wel diverse keren met de schout in aanraking geweest zou zijn en dat hem dat “een lieve duit gekost zal hebben”. Kon de familie van overliden van het gilde der Lakenververs makkelijk betalen.

Op 29 oktober 1750 overleed Paulus van Liesvelt, brouwer van ‘t Roode Hert aan de Prinsengracht. Die had Sobbe naar de kroon gestoken wat vrouwen en drank betreft. Bij zijn overlijden werd vastgesteld dat zijn financiële situatie helemaal niet rooskleurig was, iets dat Bicker Raye wijt aan de vele boetes die de man in de loop van zijn leven betaald had. Zijn vader had dat al eerder gezien en had Paulus tot op het legitieme kindsdeel onterfd en diens zuster tot algemeen erfgenaam van het zakelijk en privé vermogen benoemd. Dat geld niet altijd hielp een strafvoltrekking te voorkomen zagen we in een van de eerste bijdragen over het dagboek, de Portugese Jood die in 1755 een wisselbrief vervalst had en in 1756 terecht ge-

steld werd. Er was, naar zeggen, zelfs f20.000 geboden als afkoop-som, maar de Hoofdofficier wilde een voorbeeld stellen. Het kan ook heel goed zijn dat het college van Schepenen hem opdroeg geen afkoop te accepteren. De Wisselbank was heilig verklaard en mocht nooit in diskrediet gebracht worden.

Op 13 november 1767 was er weer eens een getrouwd man vreemd gegaan, een makelaar. Hij werd opgebracht en betaalde de Hoofdofficier f1.200 om bestraffing te voorkomen.

Soms werden er, buiten een boete, aanvullende eisen gesteld aan

▲ *Brouwerij ‘t Roode Hert op de Prinsengracht, hier met de groenmarkt op de voorgrond; brouwer Van Liesvelt maakte het zo bont met de dames dat hij armlastig werd door de vele boetes*

delinquenten. Zo was de uitbater van Het Wijnbekken, een kroeg naast het stadhuis, op 19 februari 1768, zelf aan de zwier gegaan in een speelhol in de Jodenbreestraat. Hij kreeg ruzie met een oppasser in die gelegenheid en was die man met een mes te lijf gegaan. Hij had hem een akelige steek in de buik toegebracht en moest zich toen verantwoorden voor de Hoofdofficier, want dit was niet de eerste keer. Behalve een boete werd hem voor eeuwig het dragen van een mes of iets anders 'scherps' verboden.

Voor Bicker Raye is het vreemdgaan van een Jood met een christenmeisje iets uit de buitencategorie, maar niet voor de Hoofdofficier. In de Plantage was zo'n geval bestraft met een boete van 'naar zeggen' f8.000. Gezien de status van de Jood geen bijzonder hoge straf. De hoogte van de afkoopsom bleek onderhandelbaar te zijn. Een kwaadaardige vrouw had haar man, een kistenmaker in de Beu-

lingstraat, zo getreiterd dat de man zich verhangen had op zijn zolder. Door de consternatie waren schoutsrakers hier op af gekomen en hadden de vrouw voorgeleid. De Hoofschout eiste van het wijf een afkoopsom van f6.000 maar ze kon ook kiezen voor eveneens opgehangen te worden, maar dan aan de benen. Het geval werd afgemaakt op f4.000.

Uit het voorgaande zou u kunnen concluderen dat de schout, of de Hoofdofficier zoals hij later aangeduid werd, oppermachtig was. Het tegendeel bewijst een veroordeling in Amsterdam van een Joodse juwelier De Lion, die in hoger beroep ging bij het Hof van Holland. Hij was ontboden door een gravin om haar juwelen te tonen. De Lion vond de locatie op de Turfmarkt al niet bepaald iets voor een gravin. Koud had hij zijn waren voor haar uitgesteld of de schout met enkele rakers stormden binnen en namen De Lion in hechtenis voor het samenhokken met een getrouwde vrouw. Al zijn juwelen werden in beslag genomen en hij werd met de 'gravin' naar het huis van Hoofdofficier Van Banchem gebracht. Daar bleek de 'gravin' een lokvogel te zijn die door Van Banchem op De Lion afgestuurd was..., uitlokking dus. Van Banchem had al een slechte naam; elke morgen stonden tientallen prostituees voor zijn deur om te klikken over getrouwde mannen waar ze de nacht mee doorgebracht hadden. Daar kregen ze voor betaald van Van Banchem. Voor het Hof van Holland werden de praktijken van schout Van Banchem ontrafeld en hij hoorde uiteindelijk de doodstraf tegen zich uitspreken. Of De Lion schadeloos gesteld werd voor de inbeslagneming van zijn juwelen vertelt het verhaal helaas niet.

◀ Een gevecht binnenshuis, dat toch ook de aandacht van de schoutsrakers trekt; rechts komen zij de deur binnen om een eind aan deze ongeregeldeheid te maken (dit was een bijzonder gevecht, binnen bij Felix Meritis)